

Partea I.

Evulu vechiu si de midi-locu.

Evulu vechiu.

Capu I.

Despre locuitorii celi mai vechi ai Daciei pana la transformarea aceleia, in provincia romana 105 d. Chr.

§. 1. Agathyrzii si Getii, numiti si Daci.

Dupa cum scrie Herodotu, in patri'a nostra: „Transilvani'a“ in temporele cele mai vechi, au locuitu Agathyrzii, unu ramu dein marele poporu Sciticu. Acesti Agathyrsi (dupa Herodotu) asia numiti dela Agathyrsu, unu fiu al' lui Hercule, fura celi mai cultivati intre Sciti, portau mai alesu ornamente de aur, si cu datenele se apropiiau de Traci, cu cari erau si vecini. Pomponiu Mela (in Geogr. Lib. II.) scrie, ca eli si-colorau faci'a si membrii, si inca cu colori de acele, care se nu se mai pota sterge seau spelá, si unii se colorau mai multu, altii mai pucinu, dupa cum, adeca escelau cu rangulu de nascere; dein acést'a cauza si poetii pre Agathyrsi i-numeau: „picturati, colorati“ (Virg. Aeneid. Libr. 4). — Adoráu cu cultu divinuu pre Apoline Hyperboreu; pre lenga acest'a, — pre cum si celialalti Sciti, asia si eli mai adorau pre Vest'a, Joie, Martiu si pamentulu (Terra) cá Domnediei.

Agatyrzii avura regii loru proprii, ce se dovedesce de acolo, ca Erodotu si numesce cu numele pre unu rege de a loru, anume: pre Spargapithen. Dar' preste Agathyrsi venira in patri'a nostra, Getii. Acestia fura de origine tracica, si in temporele mai vechi locuira dein colo de dunare. Dupa aceea mai tardiu, si-cautara locu si dein coce de dunare si Strabo dice, ca eli inca de multu locuira pre ambii

tiermării Istrului (dunarei). Si cumca Getii inca înainte de temporele lui Erododu, adeseori au trecut Istrulu, e verosimilu, atâtu pentru că eli (dupa cum scrie Erododu) erau vecini cu Agatyrsii, câtu sî pentru-că Agatyrsii semenau in datene cu Tracii, prein urmare sî cu Getii, cá poporu de viti'a tracica. De aci se pote apoi, dupa daten'a temporiloru de pre atunci, usioru deduce stramutarea sucesiva a Getiloru in regiunile asiediate deincolo de Istru. Inse, intre tienu-turile deincolo de Istru ocupate de Geti. a fostu, sî Patri'a nostra, Transilvani'a. Getii aci asiediatu se numira „Davi sî apoi Daci“; pre candu celia, cari locueau mai aproape de marea negra, sî-pastrara numele de „Geti“; inse toti aveau aceeasi limba sî acelesi moravuri.

Getii se dîcu a fi fostu poporulu celu mai dreptu sî mai tare intre poporale de viti'a tracica; eli credeau in nemorire; mortea o considerau cá o trecere numai la Zamolse profetulu loru. Acest'a fû discipululu lui Pitagor'a, de carele, cum sî de Egipteni, fû instruitu in lucrurile credintiei, sî reintorcunduse apoi la conationalii sei, invetiã despre credinti'a in unu D-dieu sî despre nemuirea sufletului; se puse de consiliariu al' regelui sî de preutu alui Joie, locuea in spelunca, sî dein aste cause, — dupa morte — fû pusu in numerulu Dieiloru. Getii in respectulu continentiei, inca fura celi mai renumiti intre poporale vechi.

Cea de antaiu mentiune despre Geti, cá locuitori dein colò de Istru (dunare), se face in istori'a lui Alesandru marele, in care se enareza, cumca Alesandru pre la 330 a. Chr. batandu pre Traci, trecù Istrulu, sî fugarindu pre Geti, cari locueau in aceste regiuni, ocupã cetatea loru cea de lemnu.

Dupa mortea lui Alesandru, Lisimachu facunduse rege preste Traci'a, — dupa ce si-supuse tote poporale pana la dunare, — trecù si preste acestu riu in contr'a Getiloru, cari aveau atunci rege pre Drochimete 283 a. Chr. Inse Drochimete prein stratagemele sale, trase pre Lisimachu in nescari locure sterpe sî ne amblate, apoi lu incungiurã, sî lu prene cu tota oatea sa. — Getii strîgara, se lu ucida,

că pre unu dechiaratu enemicu, carele a venitu cu armele asupr'a lor; inse Drochimete prein cuvente intielepte, i-in-duplecà se lu tracteze omenesce, că sesi faca amici pre vecinii: Traci sî Macedoneni. Elu sarutà in publicu pre Lisimachu, lu numi parente sî lu duse la capital'a Getiloru Elia; dede unu ospetiu pomposu lui Lisimachu sî duciloru lui; éra elu cu Getii sei mancà bucate simple, ordinarie. Dupace aratà cu modulu acest'a, că Getii cunoscus lusulu, dar' lu despretiuescu că necsari omeni frugali sî anemosi, i-dede libertatea fora pretiu de rescumparare. Cu 10 ani dupa aceea, Galii apropianduse de Macedoni'a, fugarira pre Geti. Pre tempulu lui Filipu sî alui Perseu, regii Macedonieniloru, in a. 180 a. Chr., Getii avura bataia cu Bastarnii; inse in acest'a bataia, eli se portara forte reu; pentru aceea regele loru Orole, i condamnă, că candu voru dormi, se se culce cu capetele in loculu petioreloru, sî se sierbesca eli pre mueri. Acest'a pedepsa umilitoria, remase in vigore pana candu eli, prein noua fapta barbatesca, stersera rusinea patita*).

§. 2. Bataile Daciloru (Getiloru) cu Romanii, (mai antaiu cá ajutori ai Traciloru, dupa aceea de sene), pana pre tempulu lui Domitianu 171 a. Chr. — 81 d. Chr.

De aci in ainte numele Getiloru sî a Daciloru dein candu in candu, se face mai cunoscutu. Tracii, — in acororor societate, probabilu fura sî Getii — subtu regele lor Cotys, dederu ajutoriu lui Perseu, regele Macedoniei in contr'a Romaniloru; Romanii batura pre Perseu, sî dupa aceea si-intorsera armele sî in contr'a Traciloru sî i batura sî pre acestia. Inse Tracii rebelara de nou, sî erupsera in provinciile romane vecine. Romanii tramesera in mai multe ronduri osti in contr'a lor, sî suferira mai multe pierderi dein partea Traciloru. In fine, Marcu Didiu batù pre Traci, sî i respinse intre confiniile lor. Liviu Drusu cá Consulu,

*) Vedi: A. T. Laurianu istori'a Romaniloru pag. 57—58.

petrunse pana la dunare sî puse stabila treceriloru loru preste acestu riu. Cu acest'a ocasiune, Romanii venira mai antaiu in contactu si relatiuni cu Getii; inse eli numai pre locuitorii dein diosu de cataractele dunarei, i numeau cu acestu nume; er' pre cei dein susu de cataracte dein tienuturile Partissului sî al' Muresiului, i numeau: „Daci“. Mai tardiu acestu nume deveni generale pentru tota tier'a dein steng'a dunarei, incependu dela fluviulu Maru (Morava) (terminulu Germaniei), pana la fluviulu Boristene. Intr'aceea Romanii continuara luptele cu barbarii vecini. C. Scriboniu Curione, batù pre Dardani sî Mesi sî strabatù pana la dunare, apoi trecù in Daci'a; cu tote aceste progresari, nu cutedià a intrà in selbele cele intunecose ale Daciei. Appiu Claudiu proconsululu trecundu prein Daci'a, inaintà pana la Sarmati. Er' Luculu maltractandu in modu crudele pre Daci, petrunse pana la fluviulu Tanaide (Tanais) sî laculu meoticu (palus Maeotis) in 64 a. Chr. Acestia inse nu cutediara a se demite in atacu cu Dacii.

Cu tote aceste, regele Daciloru Boirebiste, voli asiresbunà asupr'a Romaniloru pentru incursiunile facute pre pamentulu dacicu. Elu, dupace deprense pre Daci la bataia, sî si-supuse nu numai pre natiunile vecine de a steng'a dunarei; ci trecù sî preste riu dein colo; devastà crucisiu curmedisiu Traci'a, Macedoni'a sî Iliri'a, batù pre Galii mestecati cu Tracii sî Ilirii, sî stense mai cu totulu pre Boi sî Taurisci in Panoni'a; elu cuprense sî cetatile grecesci de pre lenga pontulu eusinu pana la fluviulu Boristene*).

Juliu Cesariu superatu pentru escursiunile dese alui Boirebiste in Traci'a, Iliri'a si celelalte provincie vecine ale Romaniloru, determinà se incepa bataia in contr'a lui, cu intentiunea, cà deca lu va invinge pre Boirebiste, apoi se treca in Asi'a in contr'a Partiloru. Inse mortea fatale sî neasceptata a lui Juliu Cesariu mantui pre Daci, cum sî pre

*) Vedi: pre A. T. Laurianu ist. rom. pag. 60. Felmer pag. 41.

alte popora (cum Iliri și Parti) de perirea, cu care erau amenințiați. După moartea lui Iuliu Cezariu, Dacii reînnoșind devastatiunile, devenira atâta de faimosi și impunatori, cătu se vorbea, că Augustu însuși și-va marita fet'a, după regele lor Cotisonu, și dein contra pre fet'a lui Cotisonu, o vă luă Octavianu Augustu de soci'a sa (deca e adeveru ce scrie M. Antoniu la Svetoniu). Totuși acest'a fama remase numai fama gola, foră de a se realisa, și Cotisonu nu incetă și mai incolo a infestă provinciile romane cu Dacii sei; cace acestia aveau daten'a, se treca dunarea candu eră inghiatiata, și apoi se predeze locurile vecine. Și intr'adeveru Dacii bagara mare frica in Romani (precum marturisesce și poetulu Horatiu in Oda VI. Lib. 3).

Octavianu Augustu, volindu a pune capetu acestoru incursiuni ale Daciloru, tramese pre M. L. Crasu in contr'a loru. Acest'a trecundu prein Greci'a și Macedoni'a, și ajungundu la dunare, pre Bastarni și Mesi (cari locueau aproape de dunare), i batù forte tare, supuse pre Traci, și apoi și-intorse armele in contr'a Daciloru. La cea de antaiu lovitura, puse in disordine, pedestrima dacica, și impingund'o asupr'a calarimei, — de aci urmă o incurcatura, carea se finì cu pierderea Daciloru. Dacii fura invinsi deplenu, și și-pierdura castelurile și fortificatiunile sale (Cir'a și Genucl'a).

Crasu intorcunduse la Rom'a, tîenù triumfu despre Traci și Daci. Cu tote aceste, Dacii nu incetara neci după aceste pierderi fatale, asi reînnoșind incursiunile lor; asia se tramese in contr'a lor Cneiu Lentulu, carele i-batù in-fricosiatu, ucise pre trei duci ai lor (intre acestia dora și pre Cotisonu regele lor), și multime de osteni, i respinse apoi preste dunare și asiediă presidia dein coci de dunare in an. 30 a. Chr.

Sub urmatorii lui Augustu, Dacii atacara erasi de repetite ori presidiale romane, asiediate dein coci de dunare, dein asta cauza și Tacitu pre Daci i numesce natiune pururea necredintiosa. Mai dese fura atacurile Daciloru pre

tempurele tulburariloru Viteliane. Dupa rechiamarea armatei romane dein Mesia, Dacii, mai antaiu si luasera mai alesu pusetiune observatoria. Inse, dupace vedtura, ca flacar'a bataiei civile, e aruncata preste Itali'a, trecura si ei dunarea dupa daten'a loru, espumnara castrele cohortiloru romane si voliá se ocupe si castrele legioneloru, inse ajungundu Mutianu cu legiunea VI.; si dupa aceea venindu si Fonteiu Agrip'a cu osti dein Asia, se vedtura impedecati in propusulu loru; deci fura costrensi a se retrage. Agrip'a fu denumitu de Propretoriu Mesiei. *)

§. 3. Domitianu (81—96) si batai'a lui, cu Decebalu regele Daciloru.

Pre tempurele imperatului romanu Domitianu, er' se reinoescu incursiunile Daciloru. — Domitianu fu unu domnitoriu reu, mai alesu in periodulu celu dein urma a domniei sale. Cace pre lenga aceea, ca era vanu si fudulu, mai era inca forte aplecatu si spre rasipire. Si acest'a, lu duse apoi la opresiuni si crudimi. In tempurele dein urma a domniei sale, reinviase er' tempulu lui Nerone. Cu acestu domnu si imperatu romanu aveau dara a se bate Dacii, vechii locuitori ai patriei nostre. Eli sub regele loru Dur'a, trecura de nou dunarea si infestara marginile marelui imperiu romanu. Domitianu porni in contr'a loru. Dur'a voliendu acum a opune Romaniloru unu braciui mai tare si mai energiosu de catu alu seu, se lasa de domnia, in favorea lui Decebalu, carele era omulu celu mai ageru si mai priceputu deintre Daci, cu privire la afacerile belice. Decebalu se puse in relatiuni cu Pacoru regele Partiloru si totudeodata se uni cu Sarmatii si Chatii in contr'a Romaniloru. Domitianu tramese pre Oppiu Sabinu in contr'a Daciloru, inse acest'a fu batutu si nemicitu de Daci. Dupa aceea, tramese pre Corneliu Fescu, prefectulu cohortiloru

*) A. T. Laurianu, ist. roman. pag. 65, 66, 67 si Felmer ist. Transilv. 40 — 42.

pretoriane, carele inca avù totu aceeași sorte: elu se ingropà in o padure dacica. Acum Domitianu intarîțatu prein atâte pierderi, determinà se plece in persona in contr'a enemeciloru celoru crudeli; inse abia merse pana in Mesi'a, sî acolo se aruncà in braciile placeriloru sî a desfrenariloru, tramitîndu pre Iulianu in contr'a Daciloru. Iulianu trecundu in Daci'a, atacà oștea cea numerosa la Tape, pre carea o batù si o talià infricosiatu. Vezin'a, — carele erà celu mai mare dupa Decebalu, — vedîndu, cã nu pote scapã viu, se prefacù mortu, sî apoi noptea fugì la ai sei. Decebalu temenduse, cã Romanii se nu i ocupe resîdentia, ordenà, se talie arbori pana in trunchiu, sî se le impuna arme, cã asia Romanii dein departare, se credia a fi mulțime de militari, sî se nu cuteze a se apropiã. Stratagem'a acest'a avù succesu: Romanii se retraserã. *)

Domitianu superatu pre Cuazi si Marcomani, care nu i dederã ajutoriu in contr'a Daciloru, ucise pre legatii acestor'a, cari venisera in Panoni'a, se cera pace dela densulu. Atunci Marcomanii intarîțati pentru ast'a fapta crudela, impresurara sî batura pre Domitianu. Acest'a vedînduse stremtoratu, tramese nuncii la Decebalu, cã se inchieae pace cu densulu. Decebalu tramese pre fratele seu Diege, cã se tracteze de pace cu imperatulul romanu. In urm'a acestei tractari, pacea se inchieà sub aceste condițiuni: Romanii se capete indereptu cativa prensi de ai sei; inse se respondia unu tributulu anualu Daciloru, afora de aceea, se le dè cestoru, mai multi fabricatori de arme sî de alte lucrure necesarie la bataia sî pentru comoditatile vietiei; in urma, se mai respondia sî o suma mare de bani, numai decãtu. Domitianu primì tote aceste condițiuni umilitorie pentru sine si pentru imperiu; ba inca dede regelui sî o diadema, cã sî cum elu l'ar' incoronã sî i ar' lasã țier'a din grati'a sa. Dupa aceste se intorse la Rom'a si nu se rusinã inca a serbã triumfu asupr'a

*) Vedi: A. T. Laurianu, ist. Roman. pag. 74, 75.

Daciloru sî Chatîloru, luandu numele de „dacicu“ (invingutoriulu Daciloru). *)

Domitianu dupa mai multe fapte crudele si-propuse in urma, se ucidia sî pre soci'a sa Domiti'a si pre alti curteni; inse Domiti'a descoperi planulu infernale a barbatului seu sî casîuna ins'asi uciderea barbatului seu celui nesatiosu de sange. Ucidatoriulu fû unu libertinu cu numele Stefanu. Uciderea lui Domitianu se templà in 18. Septembrie a. 96 d. Chr., dupa ce a domnit 15 ani, mai multu cá unu tiranu efeminatu sî fricosu, decátu cá unu imperatoriu. Cu densulu se stense sî famili'a Flaviiloru.

§. 4. Upiu Traianu si bataile lui cu Dacii. 98 — 117 d. Chr.

Voliendu a vorbi despre acestu mare domnitoriu, incepu cu cuvintele sublime a renumitulu istoricu Rotteck **): „a vorbi fora petrun dere sî fora caldura despre Traianu, atátu ar' insemná, cátu a negá semtiulu pentru umanitatea cea mai nobile . . .“ Traianu fû celu mai bunu principe (sî contemporanii, sî posteritatea, lu numea celu mai bunu), acáru vertuti, in cursu de seculi fura glorficate, cá unu idealu sublimu a imperatiloru, sî pre in proverbiulu: „Sis felicior Augusto, sis melior Traiano“ ne representa in caracteriulu seu, ceea mai frumosa combinatie a tutororu insusiriloru mari sî demne de amore.

Cu asemenea mare respectu se esprima asupr'a acestui domnitoriu escelente sî unu altu istoricu mai nou, polonulu Zaránski ***): „Traianu reunì in person'a sa tote proprietatile unui regente escelente. Crescutu in castre cu curagi'a de barbatu, impreunà elu sî semtiulu de unu soldatu adevratu. Elu sciù respectá legile sî drepturele Senatului;

*) A. T. Laurianu ist. Roman. pag. 76.

**) Rotteck's Allgemeine Geschichte 3. Bd. pag. 39, 40.

***) Stanislaus Zaránski, Weltgeschichte 1. Bd. Aufl. Wien 1857 p. 54.

aparà pre supusii sei in contr'a apesariloru dein partea oficiariloru, si numai pre barbatii celi mai demni si-i fece de amici si incrediuti ai sei. Doui deintre celi mai mari literati de pre tempulu imperatoriloru, anume: Pliniu celu mai teneru si Tacitu, se numerà intre amicii sei. Fiacare cetatianu avea intrare libera la elu; ba elu insusi puneà vîsite celoru mai demni. Se ingrigi pentru inaintarea culturei in tote ramurele; fece cãli asternute; redicã porturi marine, protegã scientiele si artile; intemeliã o biblioteca publica numita: „Ulpiana.“ Cu unu cuventu: guvernulu seu fũ de mustra in tote ramurele administratiunei.

Si pre campulu de bataia inca se destense Traianu, cã celu mai mare comandante a epoei sale. Victoriele gloriose reportate de densulu suntu marturi'a cea mai eclatante despre acest'a. Inse a insira mai pre largu faptele maretie si virtutile acestui mare omu, e obiectulu istoriei generale a lumii.

Noi deci, ne vomu restrengè numai la enararea aceloru fapte si evenemente, cari privescu la Daci'a, a carei parte a fostu si patri'a nostra: „Transilvani'a.“

Traianu nu potũ suferi, cã macul'a pusa pre numele celu gloriosu romanu prein tributulu dacicu, se remania nestersa. Deci indata ce se numi imperatoriu, si incepũ a face pregatiri de bataia in contr'a lui Decebalu, regele Daciloru, si catra finea lui Septembre 100 d. Chr. si plecã in contr'a lui. Decebalu audiendu de acest'a intreprindere, se spariã forte, sciendu prea bene, cã nece mai in ainte n'a invinsu pre Romani, ci numai pre Domitianu; er' acum are de a facere cu poporul romanu si cu imperatulu Traianu, pre carele invetiase al' respectã, inca de pre tempulu, candu gubernã elu Germani'a. Iern'a o petrecũ Traianu in Mesi'a. Dupa aceea, in primaver'a a. 101 trecũ dunarea pre nãi. Decebalu, vedĩendu pericolulu, ce i se amenintia dein partea lui Traianu, tramese legatiuni de pace la densulu, dar' aceste nu fura primite: se fece dara bataia: Traianu cu Romanii sei invinse, si numai prein greutatile ernei, se

intrecurmà continuarea bataiei pan' in primaver'a anului 102. *)

In primaver'a anului 102 Traianu atacà de nou pre Daci. Decebalu tramese acum la densulu deputati de rangulu antaiu: „pileati“ (cu palarii, mai antaiu tramese deputati de rangulu mai de diosu), cari-lu rogara de pace, sî pentru intielegerea mai de aproape poftira, cà se se tiena o conferentia, la carea se se denumesca barbati sî dein partea imperatului. Deci se tramesera deintre Romani Sur'a sî Claudiu Livianu prefectulu pretoriului. Dara Decebalu nu cutedià a veni la conferentia; ci tramese alti deputati la Traianu. Imperatulu intielegundu, cà Decebalu cauta numai midiloce de a scapà de nevolia sî de a insiel'a: comandà reinoirea bataiei. Atunci se nascù o lupta sangerosa intre ambe ostile. Romanii invinsera; inse capetara atâte plagi, in câtu nu le ajungeau cârpele, cu care se si lege ranele. Traianu si-talià vestimentele sale spre a le face legature.**)

Dupa bataia, Romanii, ocupara castrele Daciloru cele de pre munti, in care aflara arme sî alte lucrure de resbelu, unu numeru de captivi romani sî semnulu militariu, care lu luasera Dacii dela Fescu. Totu deodata Masimu ocupà unu castelu, unde se aflà sor'a lui Decebalu, pre carea o luà captiva. Dupa acest'a se impartì ostea, sî ocupandu mai multe dealuri veni dein aintea resiedentiei lui Decebalu. Luciu Cietu Mauru, atacà pre Daci de alta parte, i batù, sî prenze forte multi deintr'insii. Unu scrietoriu magiaru dîce, cà antai'a bataia decisiva cu Dacii, s'a templatu la Turd'a. Acest'a asertiune a sa, o baseza atâtu pre traditiune, câtu sî pre numirea locului, carele sî astadi se numesce in gur'a poporului „pratulu lui Traianu.***).

*) Vedi A. T. Laurianu ist. Roman. pag. 78. seqq.

***) A. T. Laurianu ist. Roman. part. I. pag. 78 — 80.
Köváry, Erdély Történelme Tom. I. pag. 10.
Dio Cassius Libr. LXVIII.

***) Köváry, Tom. I. pag. 10.

Decebalu invinsu fiindu, in desperatiunea sa, tramese o deputatiune forte insemnata, compusa dein omenii celi mai de frunte, cu mulieri, cu copii cu totu, cá se roge pre imperatulu de iertare, si se cera pace sub ori-ce conditiuni. Traianu primì cererea loru, cu conditiunea, se de in manule Romaniloru pre toti arteficii tramesi loru de Domitianu, si pre toti fugarii, si tote machinele belice; se strice tote castelele, si se cunosca de amici si enemici pre acelia, cari suntu si ai poporului romanu. Decebalu se supuse la tote conditiunile, si tramese deputati la Rom'a, spre a arata in aintea Senatului romanu supunerea sa, si a tierei sale. Traianu reintorcunduse in Itali'a la a. 103 serba triumfu, si lua numele de: „dacicu.“ *)

Ci pucinu tempu trecu dupa acest'a impaciuire, si si veni fama la Rom'a, cá Decebalu nu obserbeza conditiunile de pace, ci prepara arme, restaureza castele, primesce fugari, provoca pre natiunile vecine la bataia, si infesteza (supera) pre celi, ce tienu cu Romanii.

Deci Traianu informatu de tote aceste, determina, a pleca de nou in contr'a Daciloru. Lia cu sene pre Adrianu prefectulu legiunei Minervie, pre Luciu Cietu Mauru si pre alti duci insemnati, si viene la Dunare cu inceputulu a. 104. Acum determina Traianu se supuna cu totulu pre Daci, si tier'a loru se o prefaca in provincia romana. Cá se pota portá batai'a cu mai mare securitate, insarcina pre Architectulu Apollodoru Damascenu, se faca unu podu de piatra preste dunare, dein diosu de cataracte, intre Tiern'a si Eget'a. In tempulu lucrarei acesteia, Traianu remase in Mesia, si tramese preste dunare numai o parte dein oatea sa, cá se apere locul. Decebalu invita pre natiunile vecine la arme, cá cu poteri unite se franga pre Romani, si se si asecureze libertatea. Elu ataca pre aparatorii podului, inse acestia construisera castele, dein care, respinsera pre Daci. Decebalu cerca

*) A. T. Laurianu ist. Roman. pag. 80.

acum altu midîlocu, cá se scape de Traianu. Elu tramese la densulu, pre nescari fugari prefacuti, cá se-lu ucidia; *) inse acestia se descoperira sí platira cu viati'a, incercarea loru cea temeraria.

† Pana la anulul 105 se fini podulu celu giganticu, sí Traianu trecù cu tota armat'a romana pre pamentulu Daciei. Acum se incepù belulu cu tota furorea sa; multe fapte demne de memoria feceru aici, imperatulu, ducii sí osteniei romani . . . Longinu ducele unei legiune, invinse de repetîte ori pre Decebalu; in fine acest'a prefacunduse, cá va se se supuna lui: lu chiamà la sene, cá se se intielega. Dupace lu amagi: lu prenze si lu intrebà despre intentiunile lui Traianu; dar' nu potù scote dein gur'a lui Longinu, nece unu cuventu despre planurile domnitoriului seu. Dupa aceea tramese la Traianu unu deputatu, cá se i spuna, cá i va dá indereptu pre Longinu, deca imperatulu se va retrage dein Daci'a sí va recompens'a spesele bataiei. Traianu inse respunse asia, in câtu se vediù dein vorbele lui, cá nece nu pune mare pretiu pre Longinu, nece nu i-ar' para bene de pierirea lui.***) Intru aceea Longinu si-procurà veninu prein unu libertinu al' seu, sí tramese pre acest'a la Traianu, sub pretestu de al' impacá cu Decebalu. Acest'a vediënduse insielatu tramese pre Centurionele, carele erá presu de inpreuna cu Longinu, cá se cera inapoi pre libertinulu seu, oferindui pentru densulu corpulu lui Longinu, sí inca diece captivi. Dela acesti captivi intielese Traianu tote intentiunile lui Decebalu; inse crediù a fi in contr'a demnitatiei numelui romanu, ai mai dá indereptu barbarului, pentru cadaverulu lui Longinu.***)) Pentru acest'a, se intarità Decebalu atátu de tare, încátu spendiurà de o pertica corpulu lui Longinu in faci'a Romaniloru, cari se apropiasera

*) Kővári, Erdély Történelme Tom. I. pag. 10;
A. T. Laurianu ist. Roman. pag. 81.

**)) A. T. Laurianu ist. Roman. partea I. pag. 80, 81.

***)) A. T. Laurianu ist. Roman. pag. 81, 82.

de resiedentia,*) Traianu sî celi alalti Romani la spec-tacolulu acestei crudîmi, se aprensera de furore in contr'a Daciloru; impresurara resiedenti'a sî cu multa pierdere, in fine o laara sî o dederã preda flacarei. Dacii parte se ucisera intre senë, parte beura veninu, parte cadîura in manule Romaniloru. Dupa acestu sucesu Romanii purcesera inainte, sî ocupara tota tier'a. Decebalu dupace vediù, cà i s'a luatù resie-denti'a, sî tier'a s'a e cuprensa de Romani, cum sî cà pre elu insusi, lu amenintia pericolulu, de a veni prensu in manule Romaniloru, invingutoriloru sei, pentru cà, se scape de rusinea de a infrumseti'a triumfulu lui Traianu: se ucise insusi cu manule sale, dupa unii la Clusiu, dupa altii la Dev'a. Esemplulu regelui lu urmara mai multi Daci mai de frunte: eli se ucisera intre senë. Corpulu lui De-cebalu, se strapurtà la Rom'a, tesaurii lui, cari i ascunse sub albi'a riului Sargetiu (Streiu), se descoperira de Bicile sociulu sî amicululu lui Decebalu. Cu modulu acest'a se fini belulu dacicu. . . . Dacii fura ucisi, sterpiti („Getarum gentem penitus delevis“ dîce Traianu la Iulianu in cartea despre imperati), sî imprastiatu in alte parti.**)

Traianu prefacù Daci'a, in provincia romana sî inca cà atare se numerã intre provinciele Augustale (a Cesariloru). Elu asiediã intr'ins'a doue legiuni romane: a V macedonica sî a VIII gëmena, si o colonisà cu ne-numerata multime de omeni dein totu imperiulu romanu, (dein Rom'a, Itali'a, Gali'a sî Ispani'a), pentru cà se locu-esca cetatile desierte, se cultiveze agrii, sî se apere aceea provincia in contr'a incursiuniloru barbare. Coloniele asie-diate in Daci'a traiana fura scutite de dãri sî se bucurau de drepture romanë, consideranduse intocm'a, cà cetatiani

*) Se crede, cà cadavrulu lui Longinu s'a asediatu in baseric'a vechia dela Densiusiu, carea fù edificata de Traianu spre acestu scopu. Kövári Tom. I. pag. 11.

**)- A. T. Laurianu ist. Roman. pag. 82; si apoi Kövári Erdély Történelme Tom. I. pag. 11.

romani. *) Remasițiile descendente a acestor colonie romane suntu romanii de astăzi locuitori in teritoriulu Daciei Traiane.

Dupa finirea belului dacicu și organizarea noiei provincie, Traianu in a. 106 se întorse la Rom'a, unde se prochiama de imperatu a V. ora. Militarii și tribunii lui, dupa inchiearea bataiei, se decorara cu corone, lanci, colane, armile, falere și alte semne de destinctiune pentru eroismulu loru.***) Intru memori'a acestei victorie reputate asupr'a Daciloru, se redică in Rom'a, column'a asia numita alui Traianu, carea stă și pana astăzi; numai câtu in locul statuei lui Traianu, s'a pusu statu'a S. Apostolu Petru; column'a e inalta de 120 urme, și dein afora representa in relie, faptele imperatului in belulu dacicu.

Capu II.

Dela colonisarea Daciei prein imperatulu Traianu,
pana la scoterea legioneloru romane deintr' ins'a
105 — 274 d. Chr.

§. 5. Confiniele Daciei Traiane.

Daci'a cá provincia romana, se marginea spre apusu cu Tibisculu (Tiss'a), spre amiedi cu dunarea, spre resaritu érași cu dunarea, Istrulu numita, și cu fl. Hierassus seau și Tyras, spre amiedia nopte cu muntii carpatici, și prein aceste confine, se despartiá de regiunea Iazigiloru, de Mesi'a inferioare și superioare, dupa aceea de Sciti'a mica lenga pontulu eusinu, și in urma de Sarmati'a. Prein urmare Daci'a traiana, cuprendea Transilvani'a, o parte a Ungariei

*) Kővári Tom. I. pag. 13.

***) A. T. Laurianu ist. Roman. pag. 82.